

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАРПІНСЬКА НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 349.422.2

**КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ
САНІТАРНИХ ТА ФІТОСАНІТАРНИХ ЗАХОДІВ У СІЛЬСЬКОМУ
ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ СОТ ТА ЄС**

Спеціальність: 12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі аграрного, земельного та екологічного права в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор
Харитонova Тетяна Євгенівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри аграрного, земельного
та екологічного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Єрмоленко Володимир Михайлович,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
завідувач кафедри аграрного, земельного
та екологічного права імені академіка
Василя Зіновійовича Янчука,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України;

доктор юридичних наук, професор
Носік Володимир Васильович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри земельного та аграрного
права Інституту права,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України;

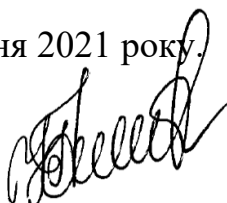
доктор юридичних наук, професор
Статівка Анатолій Миколайович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри земельного та аграрного права,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України.

Захист відбудеться 17 вересня 2021 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий 16 серпня 2021 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Ульянова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Стрімкі зміни, які спостерігаються в сучасному глобалізованому світі, змушують переглянути концептуальні підходи до правового регулювання відносин застосування санітарних та фітосанітарних заходів (далі – СФЗ) у сільському господарстві. Сьогодні сільське господарство поєднує в собі абсолютно різні риси: а) воно є гарантом продовольчої безпеки, але водночас під впливом торговельно-економічних перекосів в розвинених країнах відбувається надмірне скупчення продовольчих ресурсів, тоді як в країнах, що розвиваються, зберігаються потворні прояви голоду та недоїдання; б) засноване на природних біологічних та хімічних процесах сільське господарство є продуцентом одного з найбільш потужних антропогенних впливів на довкілля; в) сільське господарство є адресатом постійних інноваційних розробок, але водночас залишається однією з найконсервативніших галузей економіки. Надважливе значення сільського господарства підтверджується значною увагою, яка приділяється аграрним відносинам у ключових для України міжнародних угодах: угодах в рамках СОТ (Угода про заснування СОТ, Угода про сільське господарство, Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів тощо) та Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію).

Активне втілення концепції сталого розвитку значно впливає на сільськогосподарську діяльність. Зокрема, екологізаційні зрушення на національному та міжнародному рівнях відображаються передусім у правилах застосування СФЗ. Міжнародні відносини, зокрема євроінтеграційні, проявляються у трансформуванні систем санітарної та фітосанітарної безпеки та їх законодавчого забезпечення. Соціально-економічне значення має реформування харчового законодавства та правил застосування СФЗ на етапі переробки сільськогосподарської продукції в продовольство.

У сучасній правовій доктрині важливість СФЗ як інтегруючої категорії, категорії, яка стоїть на перехресті аграрної, екологічної, соціальної та міжнародної політик – ще повною мірою не усвідомлена і тому суттєво недооцінена. Відсутність науково-методологічного осмислення призводить до відсутності концептуального бачення стратегічного розвитку законодавства у сфері застосування СФЗ. Навіть вступ до СОТ та євроінтеграційні зобов'язання не привели до якісних змін у напрямі розробки доктринальних засад реформування законодавства, яке регулює санітарні та фітосанітарні вимоги у сільському господарстві. Практично непомітним у науці залишається стрімке, у геометричній прогресії зростання законодавства у цій сфері, що відбулося за кілька останніх років. Усі законодавчі зміни проходять під гаслами євроінтеграції та якнайшвидшої імплементації європейського законодавства, і тому здебільшого не викликають питань про своє концептуальне підґрунтя. Це призводить до безсистемного накопичення

нормативного матеріалу, що відбувається у відриві від реального розвитку аграрних відносин. Указаними обставинами й пояснюється вибір наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Концептуально-правові засади застосування СФЗ у сільському господарстві України, що виступають предметом дослідження, відповідають планам науково-дослідницької роботи кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія», а саме: плану під назвою «Стратегія еволюції аграрних, земельних та екологічних правовідносин у контексті інтеграційного розвитку» на 2016 – 2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи у межах комплексної теми Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016 – 2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у науковому обґрунтуванні на підставі комплексного аналізу вітчизняних, європейських та міжнародних нормативних вимог, доктринальних напрацювань і підходів, найбільш оптимальних ідейних засад, які мають лягти в основу системного та перспективного удосконалення правового регулювання санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві України в контексті вимог СОТ та ЄС.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувалися такі *завдання*:

- визначити юридичну природу відносин застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві;
- побудувати наукову періодизацію розвитку законодавчих засад застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві в Україні;
- розкрити особливості та методологічні проблеми застосування в Україні права СОТ та права ЄС щодо санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві;
- виявити принципи застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві за правом СОТ та ЄС;
- встановити інституційно-функціональні особливості застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві за правом України, СОТ та ЄС;
- з'ясувати роль неурядових організацій у правовому регулюванні застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві;
- висвітлити особливості вирішення спорів з питань застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві;
- визначити концептуальні засади та правові особливості застосування фітосанітарних заходів у рослинництві;

- встановити методологічні та законодавчі засади застосування ветеринарно-санітарних заходів у тваринництві;
- розкрити світоглядно-правові та законодавчі основи застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сфері забезпечення безпеки та якості харчової продукції.

Об'єктом дослідження є система суспільних відносин у сфері застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві України в контексті вимог СОТ та ЄС. *Предметом дослідження* є концептуально-правові засади застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві України в контексті вимог СОТ та ЄС.

Методи дослідження. У процесі дослідження проблем, які входять до предмета дисертаційного дослідження, було використано філософські (загальнонаукові) та окремі наукові методи пізнання, зокрема, метод системно-структурного аналізу, історичний, порівняльно-правовий методи, методи тлумачення правових норм, логіко-структурний та інші наукові методи дослідження правових явищ. Застосування історичного методу дослідження правових явищ дозволило проаналізувати ретроспективні аспекти становлення правового регулювання застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві України, розкрити ґносеологічні підходи до наукового розуміння юридичної природи застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві (підрозділи 1.1; 1.2). Системно-структурний метод застосовано для дослідження поняття санітарних та фітосанітарних заходів, а також для дослідження юридичних особливостей застосування таких заходів у різних групах суспільних відносин (розділи 1, 2, 3). Формально-логічний метод застосовувався при побудові структури роботи, при викладі основних положень дисертаційної роботи, формулюванні визначень та категорій, обґрунтуванні висновків та рекомендацій. За допомогою формально-логічного методу досліджувалися аграрне, земельне та екологічне законодавство та практика їх застосування (розділи 1, 2, 3). Порівняльно-правовий метод використовувався для вивчення різних наукових підходів до змісту та форми правового регулювання застосування санітарних та фітосанітарних заходів за правом України, СОТ та ЄС; для дослідження законодавства деяких зарубіжних країн у сфері застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві (розділи 1, 2, 3). Формулювання висновків і пропозицій, які містяться у дисертації, зроблено за допомогою методу догматичного (логічного) аналізу і тлумачення правових норм.

Науково-теоретичною основою дисертації стали праці таких відомих вітчизняних учених як В. І. Андрейцев, Г. В. Анісімова, Н. О. Багай, Г. І. Балюк, О. М. Батигіна, А. Л. Бейкун, О. В. Білінська, А. Г. Бобкова, А. Й. Богдан, О. Г. Бондар, В. Л. Бредіхіна, С. І. Бугера, М. Я. Ващишин, Н. С. Гавриш, Я. З. Гаєцька-Колотило, О. В. Гафурова, А. П. Гетьман, І. В. Гиренко, А. Й. Годованюк, Х. А. Григор'єва, М. В. Гребенюк, М. А. Дейнега, А. В. Духневич, А. С. Євстігнєєв, В. М. Єрмоленко, В. П. Жушман, А. М. Земко, В. С. Кайдашов, І. І. Каракаш, А. О. Ключнікова, Н. Р. Кобецька, Т. О. Коваленко, Т. Г. Ковальчук,

К. А. Козмуляк, В. М. Корнієнко, Г. С. Корнієнко, В. В. Костицький, І. О. Костяшкін, Н. В. Кравець, М. В. Краснова, Ю. А. Краснова, П. Ф. Кулинич, І. М. Кульчій, В. В. Курзова, Т. В. Курман, С. О. Лушпаєв, Н. Р. Малишева, С. І. Марченко, Л. Д. Нечипорук, Т. С. Новак, В. В. Носік, Т. К. Оверковська, Ю. М. Павлюченко, В. В. Панченко, Д. С. Піддубна, О. Ю. Піддубний, Є. О. Платонова, М. Ю. Покальчук, В. А. Поліщук, Л. І. Полюхович, І. О. Прогляда, С. М. Романко, О. М. Савельєва, Г. І. Савченко, К. Б. Сакаджи, Я. О. Самсонова, В. І. Семчик, С. І. Сиволоцька, В. Д. Сидор, Я. О. Сидоров, Г. А. Слаута, А. М. Статівка, І. С. Сюйва, В. Ю. Уркевич, Н. І. Титова, П. В. Тихий, О. М. Туєва, Е. Є. Туліна, В. І. Федорович, Т. Є. Харитоновна, М. М. Чабаненко, Т. М. Чурилова, П. Ю. Шведенко, Ю. С. Шемшученко, В. В. Шеховцов, Н. Я. Шпарик, М. В. Шульга, В. З. Янчук та інші.

Теоретичні підвалини дисертації також склали роботи іноземних науковців, зокрема W. Alschner, E. Avery, J. Bacchus, D. Bánáti, R. M. Bennett, C. Beyer, L. C. Botterill, A. Bruce, R. Carapeto, N. Charwat, P. Claeys, C. Daugbjerg, K. Das, K. Deconinck, M. De Porras, J. Duncan, D. Goburdhun, J. Fabrega, L. Haller, Y. Heng, B. M. Hoekman, S. Hutchins, L. A. Jackson, N. Jinji, Li Mei Qin, Li Xiaoling, Li Xianghong, A. Kalfagianni, B. Klaus, M. Korthals, U. Kretzschmar, P. C. Mavroidis, M. Maidana-Eletti, A. Matthews, H. Moschitz, A. Muller, C. Murray, S. A. Neeliah, B. Oehen, H. H. Peterson, E. Petersmann, M. Rivera-Ferre, C. Pfeifer, M. Scannell, J. Scott, H. Stolz, P. Van den Bossche, H. Willer, M. Wagner, C. Wolff, W. Zdouc та інші.

Нормативно-правову основу дослідження склали: Конституція України; міжнародно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України; законодавство України, норми якого врегульовують суспільні відносини у сфері застосування СФЗ у сільському господарстві; законодавство зарубіжних держав (ЄС, США тощо); практика застосування чинного законодавства з регламентації аграрних, земельних та екологічних відносин.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першим в українській правовій літературі комплексним дисертаційним дослідженням концептуально-правових засад застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві України в контексті вимог СОТ та ЄС. У дисертації обґрунтовуються нові для науки та важливі для правозастосовної практики поняття, положення і висновки, які виносяться на захист.

Уперше:

— доведено, що під впливом глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, а також унаслідок посилення екологізаційних тенденцій сучасне законодавство України у сфері застосування СФЗ активно трансформується, об'єднуючи три правові утворення: фітосанітарне законодавство, законодавство у сфері добробуту тварин та харчове законодавство;

– обґрунтовано три концептуальні шляхи розвитку законодавства України у сфері застосування СФЗ: 1) *СОТ-орієнтований*, тобто спрямований на максимальну інтернаціональну уніфікацію правових вимог (позитивні риси: спрощення торгівлі, побудова законодавства за міжнародними стандартами; негативні риси: домінування інтересів розвинених держав); 2) *ЄС-орієнтований*, тобто спрямований на максимальне наближення до законодавства ЄС (позитивні риси: постійний правовий прогрес і екологізація сільськогосподарської діяльності; негативні риси: а) ігнорування правових еволюційних розривів, б) відсутність належних адаптивних періодів, в) ігнорування національних особливостей та проблем, г) відмова від суттєвої частини правового суверенітету у цій сфері); 3) *національно-орієнтований*, тобто обрання національних інтересів України та інтересів її населення – в якості орієнтирів та мірил для побудови вітчизняного законодавства (позитивні риси: а) напрями, темп та обсяги реформування законодавства відповідають рівню розвитку та стратегічним цілям сільського господарства України; б) наближення законодавства до іноземних взірців відбувається передусім через призму використання *принципів та методологічних підходів*, а не через механічне копіювання іноземних норм права; негативні – відсутність концептуального бачення);

– доведено, що високого рівня розвитку відносин застосування СФЗ в ЄС було досягнуто, зокрема, завдяки використанню таких *методологічних підходів*: а) створення «*протекційної подушки*» (посилення імперативних вимог щодо застосування СФЗ супроводжується механізмами підтримки); б) *відповідальність держави за власну нормотворчість* (постійний моніторинг правових механізмів на предмет їх ефективності та відповідності суспільним відносинам і науковим знанням); в) попереднє *визначення готовності суспільства та бізнесу до законодавчих змін*;

– запропоновано наукову ідею комплексної юридичної природи відносин застосування СФЗ, відповідно до якої побудовано ієрархічну систему складових: 1) аграрно-правова складова є базовою; 2) еколого-правова складова є вторинною; 3) адміністративно-правова складова є третинною; 4) міжнародно-правова складова є четвертинною та існує унаслідок цілеспрямованих дій держави по набуттю міжнародних зобов'язань у цій сфері;

– виокремлено два основні концептуально-правові підходи до визначення аграрно-правової складової природи відносин застосування СФЗ: 1) у рамках *виробничо-господарського підходу* відносини застосування СФЗ розглядаються як невід'ємна частина сільськогосподарського виробництва з огляду на виконання ними економічної, екологічно-превентивної, екологічно-відновлюючої функцій; 2) в рамках *агропротекційного підходу* санітарні та фітосанітарні вимоги розглядаються як нетарифні бар'єри для захисту національних виробників;

– здійснено періодизацію розвитку законодавства України у сфері застосування СФЗ у сільському господарстві: 1) *етап формування (1991 – 2004)*, характерними особливостями якого були: а) розробка основних законів у

зворотному порядку – «від спеціального до загального»; б) «схематичність» перших редакцій законів; в) залучення до міжнародно-правового регулювання; г) поява євроінтеграційного напрямку; 2) *етап підготовки вступу України до СОТ та гармонізації із її вимогами у сфері СФЗ (2005 – 2013 роки)*, основними рисами якого були: а) активне реформування законів; б) запровадження до законодавства положень щодо використання системи НАССР; в) прийняття програмних документів; г) посилення нормотворчих дій євроінтеграційного характеру; д) подальше долучення до міжнародно-правового регулювання; 3) *етап гармонізації із законодавством ЄС (2014 – до нині)* має такі характерні ознаки: а) планування нормотворчої діяльності відповідно до виконання Угоди про асоціацію; б) стрімке безсистемне збільшення нормативно-правової основи; в) нормотворчість підкорена законодавству ЄС; г) деталізація нормативних вимог, їх значна спеціалізація; д) реалізація вимог СОТ у сфері застосування СФЗ поєднана із необхідністю виконання умов Угоди про асоціацію;

– виявлено, що у результаті виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань сформовано чотири взаємопов'язані, але досить автономні системи правових норм, що регулюють СФЗ у сільському господарстві: 1) *національне право* (реальне право); 2) *правовий інститут регулювання СФЗ у рамках права СОТ* (безпосередньо застосовується у міждержавних відносинах, а в інших відносинах – відіграє роль *ідеального права першого рівня*, тобто є взірцем для побудови національного права); 3) *правовий інститут регулювання СФЗ у рамках права ЄС* – не є частиною національної правової системи України, однак унаслідок підписання Угоди про асоціацію чітко окреслена частина норм законодавства ЄС має бути відображена у вітчизняному законодавстві (*ідеальне право другого рівня*); 4) *приватноправові вимоги щодо застосування СФЗ* – вимоги вітчизняних та іноземних неурядових організацій, які встановлюють власні правила та стандарти у сфері застосування СФЗ;

– обґрунтовано, що міжнародно-правові зобов'язання України у сфері реформування СФЗ за угодами СОТ та Угодою про асоціацію між Україною та ЄС здійснюють різний вплив на вітчизняне законодавство: а) *за суб'єктним спрямуванням*: приведення законодавства України у відповідність з вимогами СОТ має на меті полегшення торгівлі із усіма країнами – учасниками СОТ, у той же час приведення законодавства України у відповідність до визначеного законодавства ЄС у сфері СФЗ приводить до полегшення торговельних відносин із обмеженим колом країн – учасниць СОТ (країн ЄС); б) *за політико-правовими наслідками*: членство в СОТ та виконання Угоди про застосування СФЗ дає Україні визначені політико-правові переваги повноправного члена організації, тоді як виконання Угоди про асоціацію з ЄС у частині вимог до СФЗ не дає політико-правових бонусів; в) *за змістом та імперативністю реформування*: у рамках СОТ міжнародні стандарти, які є змістовним наповненням вимог СФЗ, зберігають юридично необов'язковий характер, у той час як Угодою про асоціацію чітко

перераховано акти ЄС, положення яких мають бути запроваджені в українське законодавство в обов'язковому порядку;

- аргументовано, що синергетична дія сучасних тенденцій розвитку системи вирішення спорів СОТ (криза еволюції; політизація; зростання ролі наукового підходу) матиме такі наслідки для відносин застосування СФЗ: 1) втрата повноцінної судової складової негативно вплине на використання наукового підходу; 2) активізація використання СФЗ у ролі нових нетарифних бар'єрів (зокрема, «зеленого» та кліматоохоронного характеру); 3) ослаблення позицій МКЗР, ВООЗТ, Комісії Кодекс Аліментаріус, які є розробниками основних міжнародних стандартів у сфері СФЗ;

- доведено, що концептуальний підхід до організації двоступеневої системи фітосанітарного контролю за законодавством ЄС переслідує кілька цілей: 1) контролювання умов виробництва та перевірки рослинницької продукції, належності виконання фітосанітарних заходів окремими операторами; 2) мінімізація обмеження та обтяження торгівлі за рахунок скорочення дозвільних процедур; 3) поєднання виконання карантинних завдань із забезпеченням простежуваності;

- виявлено характерні тенденції сучасного розвитку правового регулювання застосування засобів захисту рослин, які слід враховувати для подальшого концептуального удосконалення вітчизняного законодавства, а саме: 1) посилення еколого-правових обмежень в ЄС; 2) активізація стандартизаційних процесів на міжнародному рівні; 3) наростання в українському правовому полі протиріч, які вимагають свого вирішення: а) *імплементаційних* (наближення вітчизняного законодавства до європейського викриває багато больових точок, і це стримує процес виконання взятих зобов'язань); б) *внутрішніх* (відсутність єдиного бачення розвитку вітчизняного агробізнесу в умовах екологізації); в) *стратегічних* (зниження застосування засобів захисту рослин викличе зниження продуктивності сільського господарства, а значить вимагатиме превентивної системної підтримки).

Удосконалено:

- наукове розуміння санітарного та фітосанітарного заходу як системної категорії, що має дві складові: 1) *змістовно-цільову*: а) СФЗ спрямовуються на захист встановлених благ шляхом попередження порушень або їх усунення; б) поняття СФЗ формулюється через перераховані об'єкти захисту (життя і здоров'я рослин, тварин і людей; матеріальні та нематеріальні блага та інтереси); в) захисту шляхом застосування СФЗ підлягають не лише сільськогосподарські рослини і тварини, але й дика флора і фауна, риби, ліси; г) СФЗ спрямовані на захист від біологічних, хімічно-біологічних, опосередкованих ризиків; та 2) *формальну*, яка має чотири взаємодоповнюючі рівні: а) нормативно-правовий; б) процедурний; в) режимний; в) технологічний;

- класифікацію принципів правового регулювання застосування СФЗ відповідно до права СОТ: 1) принцип суверенітету; 2) антипротекційні принципи, система яких складається із: а) базової компоненти (принцип недискримінації);

б) режимної компоненти (принципи національного режиму та режиму найбільшого сприяння); в) інформаційної компоненти (принцип транспарентності); г) змістовної компоненти (принципи наукової обґрунтованості та гармонізації);

– порівняльну характеристику систем вирішення суперечок, яка передбачається за угодами СОТ та Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. *Схожі риси* полягають у такому: 1) обов'язковий консультативний етап; 2) утворення та мандат арбітражної групи; 3) підготовка попереднього звіту; 4) прискорення процедур у випадку наявності швидкопсувних продуктів; 5) виконання рішення арбітражної групи. *Відмінності* полягають у такому: 1) значно більш розширений статус арбітражної групи порівняно із групою експертів СОТ; 2) відсутність можливості апеляційного оскарження постанови арбітражної групи за Угодою про асоціацію; 3) специфічні зобов'язання арбітражної групи щодо звернення до Суду ЄС у випадках необхідності тлумачення права ЄС;

– співвідношення режимів фітосанітарної безпеки за законодавством України та ЄС, а саме: встановлено схожість активного (карантинного) режиму та виявлено відмінності пасивного режиму: а) для України характерною є значна питома вага форм безпосереднього фітосанітарного контролю, тоді як в ЄС ця функціональна частина повноважень державних органів поділена із операторами ринку; б) в ЄС фітосанітарний контроль побудовано на концептуальній ідеї простежуваності рослинницької продукції, у той час як в Україні – на її безпосередній перевірці;

– аргументовано, що у зв'язку з євроінтеграційними перетвореннями традиційне ветеринарне законодавство України наразі перебуває на етапі еволюційного перетворення в законодавство щодо добробуту тварин унаслідок зміни методологічного підходу: з позицій антропоцентризму (передусім з метою захисту інтересів людини) до позицій анімоцентризму (першочергово зосереджує увагу на гуманному відношенні до тварин);

– наукове розуміння тенденції до посилення ветеринарно-санітарних вимог у сільському господарстві у частині виявлення методологічних передумов цього процесу, а саме: 1) активний розвиток концепції добробуту тварин; 2) формування фауністичного права у правовій системі України; 3) посилення вимог до ветеринарної безпеки;

– концептуальну ідею правового забезпечення добробуту тварин у частині виділення трьох її основних рівнів: а) *економічного* (отримання економічних зисків від покращення утримання сільськогосподарських тварин); б) *екологічного* (зменшення негативних екологічних наслідків інтенсивного тваринництва); в) *етичного* (морально-етичний аспект поводження із сільськогосподарськими тваринами);

– положення щодо еволюційної послідовності домінуючих підходів до правового регулювання відносин у сфері застосування СФЗ: 1) етап розрізнених національних правил; 2) етап уніфікації правового регулювання на основі рекомендованих міжнародних стандартів у рамках ГАТТ/СОТ; 3) сучасний етап

зворотної диференціації та регіоналізації (для України знаходить своє втілення в євроінтеграційних нормотворчих процесах).

Дістали подальшого розвитку:

- положення про необхідність уніфікації вимог у сфері застосування СФЗ, зокрема доведено, що ця потреба обумовлюється такими факторами: а) *екологічним* (природні екосистеми функціонують незалежно від державних кордонів); б) *економічним* (суттєве спрощення міжнародної торгівлі); в) *соціальним* (подолання розриву, що існує між рівнем забезпечення безпеки та якості продуктів харчування у розвинених країнах та країнах, що розвиваються);

- ідея про те, що уніфікаційні процеси у сфері застосування СФЗ мають бути ідентифіковані не як самоціль, а як одне з дієвих знарядь задоволення національних інтересів України у сфері сталого розвитку сільського господарства;

- висновки щодо специфічних рис національної інституційно-функціональної системи забезпечення СФЗ у сільському господарстві: 1) динамічність управлінської структури; 2) хронічна проблема узгодження повноважень; 3) потреба у профільному міністерстві; 4) євроінтеграційна модель побудови;

- висновки про еволюцію підходів до розуміння продовольчих проблем: від простої торгівлі та споживання за найнижчими цінами – до екологічно та кліматично свідомого споживання харчових продуктів. У результаті відбувається потужний розвиток вимог приватноправового характеру, які здійснюють безпосередній вплив на фактичні аграрні відносини, але не перебувають під жорстким обмежуючим впливом міжнародного та національного права;

- ідеї щодо особливостей впливу неурядових організацій на відносини застосування СФЗ, які втілюються у трьох групах проблем: а) *проблеми впливу* (право доступу до прийняття рішень у рамках СОТ); б) *проблема правосуддя* (право звернення до органу вирішення спорів у рамках СОТ); в) *проблема стандартів* (встановлення приватних стандартів, відмінних або жорсткіших за міжнародні чи національні);

- висновки щодо проблем сучасного етапу розвитку фітосанітарного законодавства України, які проявляються у системі «імплементация – екологізація – державна підтримка»: 1) несистемне реформування фітосанітарного законодавства; 2) ігнорування необхідності адаптивної підтримки суб'єктів рослинництва; 3) відсутність правових механізмів стимулювання добровільної екологізації; 4) відсутність державних програм системної дії у сфері захисту рослин; 5) посилення позаімплементативного впливу законодавства ЄС;

- твердження про необхідність покладення в основу реформування фітосанітарного законодавства України концептуальної ідеї інтегрованого захисту рослин;

- висновки про зміну парадигми правового забезпечення відносин людей і сільськогосподарських тварин, що має безпосередній та найбільш помітний прояв саме в своїй інструментальній частині – трансформації законодавства щодо ветеринарно-санітарних заходів;

– висновки про те, що фактична реалізація права України самостійно обрати форми впровадження в національне законодавство відповідних нормативно-правових актів ЄС з питань застосування СФЗ суттєво обмежена: а) відсутністю концептуального бачення такого наближення; б) стислими графіками імплементації; в) відсутністю адаптивних періодів.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, можуть бути використані у:

– науково-дослідній роботі – як основа для подальшого науково-теоретичного дослідження правового регулювання застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві;

– правотворчості – при розробці нових нормативно-правових актів і вдосконаленні відповідного чинного земельного, екологічного, аграрного та природоресурсного законодавства України;

– правозастосовній діяльності – матеріали дисертації можуть використовуватися судами, органами державної влади та місцевого самоврядування для забезпечення єдності розуміння і правильного застосування норм, які регулюють відносини у сфері застосування СФЗ у сільському господарстві;

– навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Аграрне право України», «Земельне право України», «Екологічне право України» та спецкурсів «Забезпечення прав у соціальній, аграрній, земельній та екологічній сфері», «Проблеми застосування юридичної відповідальності за аграрні, земельні та екологічні правопорушення», «Науково-практичні проблеми правового регулювання кооперативних відносин», «Науково-практичні проблеми набуття та реалізації прав на землю», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним дослідженням, в якому викладено авторський підхід до формування концептуальних засад правового регулювання застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві в контексті права СОТ та ЄС. Основні теоретичні положення та практичні висновки, які складають наукову новизну, обґрунтовані дисертантом самостійно на підставі особистих досліджень у результаті опрацювання й аналізу 794 наукових і нормативно-правових джерел із зазначенням відповідних посилань. Низка наукових публікацій виконана у співпраці з іншими дослідниками. У науковій праці «Інституційне та законодавче забезпечення реалізації вимог ЄС у сфері санітарних та фітосанітарних заходів в Україні» (у співавторстві з А. В. Духневичем) особистий внесок полягає у розробці визначенні стану та перспектив законодавчого забезпечення відносин застосування СФЗ у світлі вимог ЄС. У науковій праці «Phytosanitary Examination: Ukraine Experience and International Standards» (у співавторстві з А. В. Духневичем та І. В. Новосад) особистий внесок полягає у встановленні впливу міжнародних фітосанітарних стандартів на формування національного законодавства України. У

науковій праці «Economic Security of the Agrarian Sector in the Context of the Global Sustainable Development Goals» (у співавторстві з К. Утенковою, А. В. Духневичем, Л. Березіною, Б. Братановим) особистий внесок полягає у визначенні проблематики правового забезпечення продовольчої безпеки. У науковій праці «Rural Development by stimulating agro-tourism activities» (у співавторстві з Є. Романенко, В. Бойко, С. Шевчук, В. Барабановою) особистий внесок полягає у виявленні особливостей публічного управління сільським господарством, зокрема, у напрямі його державної підтримки. У науковій праці «Growth of agro-industrial complex in modern economic conditions» (у співавторстві з Я. Петрунечком, А. Духневичем, С. Кліуца, О. Демянишиною) особистий внесок полягає у виявленні перспективних напрямів розвитку сільського господарства України шляхом формування належного правового забезпечення. У науковій праці «До питання юридичної природи Угоди про сільське господарство СОТ в системі аграрного законодавства України» (у співавторстві з А. В. Духневичем) особистий внесок полягає у визначенні проблем застосування права СОТ у національній правозастосовній практиці. У науковій праці «Правова природа багатосторонніх угод Світової організації торгівлі у аграрному законодавстві України» (у співавторстві з А. В. Духневичем) особистий внесок полягає у виявленні юридичних особливостей угод СОТ як джерела аграрного права.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні висновки і практичні рекомендації, які містяться у дисертаційному дослідженні, доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія», на засіданні Південного регіонального наукового центру Національної академії правових наук України. Окремі результати дисертації були оприлюднені на таких міжнародних і вітчизняних наукових і науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 90-річчю від дня народження Ніни Іванівни Титової, «Еволюція правового регулювання аграрних, земельних та екологічних відносин» (Львів, 18 листопада 2016 року); Міжнародній науковій конференції «П'ятнадцять осінніх юридичних читань» (Хмельницький, 21 – 22 жовтня 2016 року); круглому столі «Теоретичні та практичні аспекти реалізації екологічного, земельного, аграрного права в умовах сталого розвитку України» (Харків, 2 грудня 2016 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті доктора юридичних наук, професора Василя Лук'яновича Мунтяна з нагоди 95-річчя від Дня народження, «Від правової охорони природи Української РСР до екологічного права України» (Київ, 26 травня 2017 року); Міжнародному Конгресі «Правові проблеми державно-приватного партнерства в умовах євроінтеграції». (Одеса, 2 – 4 червня 2017 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Реалізація норм екологічного, земельного та аграрного права в умовах реформування правової системи України» (Івано-Франківськ, 8 – 10 вересня 2017 року); Круглому столі «Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного, земельного й аграрного права в умовах євроінтеграції» (Харків, 8 грудня

2017 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Третє зібрання фахівців споріднених кафедр щодо обговорення стратегії еволюції аграрних, земельних, екологічних та природо ресурсних правовідносин у контексті інтеграційного розвитку України» (Одеса, 7 – 10 червня 2018 року); Міжнародній науковій конференції «Сімнадцять осінніх юридичних читань» (Хмельницький, 19 – 20 жовтня 2018 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Еколого-правовий статус людини і громадянина: ретроспективний та перспективний погляд» (Київ, 31 травня 2019 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Особливості правового регулювання екологічних, земельних, аграрних, природоресурсних відносин в умовах глобалізації» (Івано-Франківськ – м. Яремче, 20 – 22 вересня 2019 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми забезпечення прав і свобод людини» (м. Луцьк, 11 грудня 2020 р.) та інших наукових заходах.

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладено в одноосібній монографії «Застосування санітарних та фітосанітарних заходів: проблеми правового забезпечення у контексті вимог СОТ та ЄС», в 24 наукових статтях, з яких 12 статей опубліковано у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 9 статей – у зарубіжних юридичних виданнях, 3 статті – у зарубіжних виданнях, які індексуються в міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science Core Collection, 15 тезах доповідей на конференціях та інших заходах.

Структура і обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають у себе 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 492 сторінки, з них основного тексту дисертації 359 сторінок. Список використаних джерел розташований на 92 сторінках та вміщує 794 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, стан її наукової розробленості; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет та теоретико-методологічну базу дослідження. Сформульовано положення, що містять наукову новизну, розкрито теоретичне та практичне значення одержаних результатів, обґрунтовано зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, наведено дані щодо апробації результатів дослідження, окреслено структуру дисертації.

Розділ перший «Застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві України: теоретико-методологічні та законодавчі засади у контексті вимог СОТ та ЄС» складається з чотирьох підрозділів, що присвячені дослідженню юридичної природи відносин застосування СФЗ у

сільському господарстві, розвитку вітчизняного законодавства у цій сфері, аналізу принципів засад права СОТ та ЄС щодо застосування СФЗ.

У підрозділі 1.1. *«Юридична природа відносин застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві»* досліджується поняття СФЗ, виділено змістовну та формальну його частини. Аналіз юридичної природи відносин застосування СФЗ демонструє її комплексний характер, що має чотири невід’ємні складові: аграрно-правову, еколого-правову, адміністративно-правову та міжнародно-правову. Існує потреба у дослідженні цих правовідносин саме як єдиного комплексу, цілісної системи, що найбільш повно відображатиме їх об’єктивну сутність. Ця потреба посилюється тенденцією перманентного взаємопроникнення виокремлених складових. Ці процеси найбільш яскраво проявляються у взаємозближенні аграрної та екологічної складової (екологізація аграрного виробництва), аграрної та міжнародної (новий етап розвитку вітчизняного аграрного права, продиктований потребами відповідності міжнародно-правовим зобов’язанням країни), екологічної та міжнародної (реалізація ідеї сталого розвитку у глобальному та національному масштабах) тощо. Аргументовано існування внутрішньої ієрархії виділених складових, серед яких базовою визнано аграрно-правову.

У підрозділі 1.2. *«Розвиток законодавства у сфері застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві України»* досліджується система законодавства, що регулює відносини застосування СФЗ в Україні. Доведено, що вона розвивається під впливом багатьох внутрішніх та зовнішніх факторів, у зв’язку з чим має власні особливості. Зокрема, еволюція законодавства у сфері застосування СФЗ пройшла три етапи: 1) етап формування законодавства (1991 – 2004 роки); 2) етап підготовки вступу України до СОТ та гармонізації із її вимогами у сфері СФЗ (2005 – 2013 роки); 3) етап гармонізації із законодавством ЄС (2014 – до нині). Процес розвитку національного законодавства був максимально самостійним на початку незалежності України, а згодом був підкорений двом взаємопов’язаним стратегіям нормотворчості: провідній – євроінтеграційній та супутній – досягненні членства у СОТ. На сучасному етапі спостерігається ускладнення системи законодавства у сфері застосування СФЗ, а саме шляхом фізичного збільшення кількості нормативно-правових актів, що регулюють ці відносини; появи нових правових інститутів у цій сфері; деталізації нормативних вимог, їх значної спеціалізації. Провідним фактором ускладнення законодавства є подвійна дія міжнародно-правових зобов’язань у сфері застосування СФЗ, а саме: реалізація вимог СОТ у сфері застосування СФЗ поєднана із необхідністю виконання умов Угоди про асоціацію із ЄС.

У підрозділі 1.3. *«Право СОТ та право ЄС щодо санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві: методологічні проблеми застосування в Україні»* досліджуються правові питання впливу міжнародних норм на вітчизняне законодавство у контексті застосування СФЗ у сільському

господарстві. Виявлено, що у результаті виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань, сформовано три взаємопов'язані, але досить автономні системи правових норм, що регулюють СФЗ: а) *національне право*, що регламентує застосування СФЗ (це базова система, спрямована на врегулювання виробничих, торгівельних, екологічних та інших відносин, які стосуються цієї сфери – *реальне право*); б) *правовий інститут регулювання СФЗ у рамках права СОТ* (норми, що його формують, визнаються частиною національного законодавства України, однак мають специфіку у застосуванні: зокрема, цей правовий інститут безпосередньо застосовується у міждержавних відносинах, а в інших відносинах – відіграє роль *ідеального права першого рівня*, тобто є взірцем для побудови національного права); в) *правовий інститут регулювання СФЗ у рамках права ЄС* (не є частиною національної правової системи України, однак унаслідок підписання Угоди про асоціацію чітко окреслена частина норм законодавства ЄС має бути відображена у вітчизняному законодавстві; оскільки право ЄС відповідає праву СОТ (допоки не встановлено інше) та в дозволеніх рамках має власну специфіку, можна його ідентифікувати як *ідеальне право другого рівня*).

У підрозділі 1.4. «Принципи застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві за правом СОТ та ЄС» досліджуються основні принципи, які відображають основні засади регулювання застосування СФЗ у рамках права СОТ: принципи самостійності, недискримінації, наукової обґрунтованості, національного режиму, режиму найбільшого сприяння, транспарентності, гармонізації. За своїм спрямуванням та змістовним наповненням ці принципи неоднорідні та поділяються на дві групи: *принцип суверенітету* (принцип самостійності) та *антипротекціоністські принципи*. Система антипротекціоністських принципів права СОТ складається із 1) базової компоненти (принцип недискримінації); 2) режимної компоненти (принципи національного режиму та режиму найбільшого сприяння); 3) інформаційної компоненти (принцип транспарентності); 4) змістовної компоненти (принципи наукової обґрунтованості та гармонізації). Економічно розвинені та політично сильні країни (на кшталт ЄС), зважаючи власні економічні, соціальні, екологічні та інші ризики, обирають різні стратегії захисту власних інтересів. Найбільш популярними є: а) стратегія підвищення вимог щодо СФЗ на підставі науково обґрунтованих даних; б) політично зважене рішення щодо ігнорування деяких вимог та антипротекціоністських принципів.

Розділ другий «Інституційно-функціональне забезпечення застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві в контексті правових вимог СОТ та ЄС» складається з трьох підрозділів, в яких досліджуються проблеми формування системи органів та інституцій, правові питання, які виникають у зв'язку із діяльністю неурядових організацій у сфері застосування СФЗ у сільському господарстві, а також у процесі вирішення спорів, які виникають з цих питань.

У підрозділі 2.1. «Система органів та інституцій щодо застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві за правом України, СОТ та ЄС» досліджується інституційно-функціональна система забезпечення управління та контролю за застосуванням СФЗ, що поділяється на міжнародний та національний рівні. Зокрема, проаналізовано роль та правове значення Комітету СОТ з СФЗ, Міжнародної конвенції з карантину і захисту рослин, Всесвітньої організації з охорони здоров'я тварин, Комісії Codex Alimentarius, Європейського органу з безпечності харчових продуктів (EFSA). Окрему увагу приділено Підкомітету з управління СФЗ, який було утворено з метою покращення взаємозв'язку та співробітництва з питань СФЗ у результаті підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Виявлено особливості та специфічні риси національної інституційно-функціональної системи забезпечення СФЗ у сільському господарстві: а) динамічність управлінської структури; б) хронічна проблема узгодження повноважень; в) необхідність у профільному міністерстві; г) євроінтеграційна модель побудови інституційно-функціонального забезпечення СФЗ.

У підрозділі 2.2. «Роль неурядових організацій у правовому регулюванні застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві» досліджуються особливості впливу неурядових організацій на відносини застосування СФЗ. Для виявлення цих особливостей було послідовно проаналізовано три групи проблем: а) *проблеми впливу* (надання доступу до процесу прийняття рішень у рамках СОТ); б) *проблема правосуддя* (надання неурядовим організаціям права звернення до органу вирішення спорів у рамках СОТ); в) *проблема стандартів* (встановлення приватних стандартів, відмінних або жорсткіших за міжнародні). Досліджено складний комплекс питань, які виникають у системі відносин «СОТ – національні держави – неурядові організації, що затверджують власні стандарти у сфері СФЗ».

У підрозділі 2.3. «Проблеми вирішення спорів з питань застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві» досліджується проблематика вирішення конфліктних ситуацій, які виникають з приводу застосування СФЗ. Основний акцент зроблено на системі вирішення спорів СОТ, зокрема, виокремлено кілька її функцій: гарантування зобов'язань, правотворча, тлумачення норм, політична, превентивна, компенсаційна, стабілізуюча. Проаналізовано стадії розгляду та вирішення спорів крізь призму специфіки спорів щодо застосування СФЗ у сільському господарстві. Встановлено, що сучасний розвиток системи вирішення спорів СОТ демонструє такі основні тенденції: 1) *криза еволюції*: а) двадцятирічна переговорна криза, б) зниження авторитетності на тлі посилення регіоналізації; в) блокування апеляційного оскарження; 2) *політизація*: а) перехід від юстиціалізації до політизації; б) перехід від прецедентності до варіативності у рішеннях; 3) *зростання ролі наукового підходу*. Науковий підхід щодо оцінки правомірності СФЗ у сфері сільського господарства, значно знизить свою ефективність та

трансформуватиметься в умовах засилля дипломатично-орієнтованого вирішення суперечок.

Окрему увагу приділено також виявленню особливостей вирішення суперечок у відносинах Україна – ЄС у рамках Угоди про асоціацію. Проаналізовано схожі та відмінні риси між системами вирішення міждержавних спорів.

Розділ третій «Концептуальні основи правового регулювання застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві України у світлі вимог СОТ та ЄС» складається з трьох підрозділів, що присвячені окремим напрямкам правового регулювання відповідних суспільних відносин.

У підрозділі 3.1. *«Концептуально-правові особливості застосування фітосанітарних заходів у рослинництві»* досліджуються основні риси захисту рослин як правової категорії: системність, превентивна економіко-екологічна мета, широкий об'єктний склад відносин захисту рослин, захист від біологічних загроз.

На основі комплексного аналізу основні вимоги щодо захисту рослин запропоновано представити у вигляді трьох груп, а саме: 1) технологічні вимоги; 2) екологічні вимоги; 3) юридичні вимоги. Обов'язки суб'єктів у цій сфері представлено у вигляді трьох груп: обов'язки щодо самостійних дій, обов'язки щодо сприяння чужим діям, обов'язки щодо поводження із засобами захисту рослин.

Виявлено, що внаслідок суттєвого оновлення законодавчих та підзаконних положень фітосанітарна експертиза набула низку специфічних правових рис: а) альтернативність суб'єктів проведення; б) публічно-правовий характер видачі сертифікату; в) забезпечення процедурної точності; г) можливість арбітражної експертизи; д) цифровізація. Законодавство України передбачає такі основні вимоги до фітосанітарних заходів: еквівалентність, строковий характер, належний рівень, транспарентність, дотримання принципів застосування.

Розкрито правові особливості фітосанітарної паспортизації в ЄС, проаналізовано кілька її основних рис: довга історія та багаторічна апробація; еволюція та корегування; перекладення значної частини відповідальності по контролю за фітосанітарним станом рослинницької продукції на приватних суб'єктів. Виявлено принципові схожі та відмінні риси між вітчизняною та європейською системою забезпечення фітосанітарної безпеки.

У підрозділі 3.2. *«Методологічні та законодавчі засади застосування ветеринарно-санітарних заходів у тваринництві»* досліджуються передумови неухильного підвищення стандартів ведення тваринництва: активний розвиток в багатьох правових системах світу концепції добробуту тварин, формування фауністичного права у правовій системі України, а також посилення необхідності забезпечувати ветеринарну безпеку.

З метою всебічного та структурованого дослідження відносини щодо

застосування ветеринарно-санітарних заходів у тваринництві поділяються на дві великі групи: 1) відносини застосування ветеринарно-санітарних заходів *щодо утримання сільськогосподарських тварин* (відносини щодо організації догляду, ідентифікації та реєстрації, харчування, лікування, транспортування, ринкового обігу, забою тощо) та 2) *відносини карантину тварин*. Кожному різновиду указаних відносин приділено окрему увагу, зроблено порівняльно-правові розвідки у контексті права ЄС.

Основні правові засади запобігання поширенню хвороб, а також їх ліквідації, закладені у законодавстві ЄС, можна представити таким чином: а) уніфікація та диференціація, б) розвинена діагностична мережа, в) система сповіщення, г) зонування територій і запровадження відповідних режимів.

У підрозділі 3.3. «Світоглядно-правові та законодавчі основи застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сфері забезпечення безпеки та якості харчової продукції» досліджуються питання тісного взаємозв'язку сільськогосподарської та харчової продукції та впливу СФЗ на їх безпечність та якість. Окрема увага приділяється основним принципам харчового законодавства ЄС: а) нерозривність усіх ланок харчового ланцюга, б) аналіз ризиків як основа політики безпеки харчових продуктів, в) відповідальність операторів, г) можливість контролювати продукт на кожній стадії харчового ланцюжка, д) право громадян на точну й достовірну інформацію. Аналіз харчового права ЄС у контексті імплементації окремих його підходів та механізмів до вітчизняної нормативно-правової бази вказує на окремі його характерні ознаки, які дають уявлення про його особливості та їх вплив на українське право: по-перше, особлива увага питанням регулювання вмісту в харчових продуктах різноманітних забруднювачів; по-друге, двовекторність побудови європейського законодавства: «горизонтальне» (спільні вимоги для всіх видів харчової продукції) та «вертикальне» (стосується окремих видів продуктів); по-третє, правовий підхід, відповідно до якого технічний регламент є обов'язковим, а стандарт – добровільним; по-четверте, поєднання новітніх СФЗ.

Досліджено важливі питання впливу на вітчизняне законодавство концепції Green Deal та європейської стратегії «From farm to Fork». Проблема безпечності харчової продукції у сучасних умовах стрімко видозмінюється і її не можна розглядати у жорстких рамках попередніх методологічних підходів. Оскільки безпека харчової продукції безпосередньо залежить від СФЗ, саме ці заходи стануть у найближчому майбутньому точкою змін у глобальному, регіональному та національному масштабах. По-перше, очікуються тектонічні зміни по виробничій (сільськогосподарській) частині агропродовольчих ланцюгів (зміни агротехнологій у напрямках зменшення використання хімічних, фармацевтичних препаратів, виявлення вуглецевого сліду тощо). З цієї точки зору питання про систематизацію харчового законодавства України не на часі. По-друге, у сфері

міжнародної торгівлі харчовою продукцією можна очікувати появу нетарифних бар'єрів нового покоління.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного комплексного дисертаційного дослідження сформульовано висновки та пропозиції, спрямовані на вирішення наукової проблеми щодо розроблення концептуальних засад правового регулювання державної підтримки сільського господарства в Україні.

1. Вітчизняна юридична доктрина довгий час не сприймала санітарні та фітосанітарні заходи як цілісну правову категорію, розглядаючи їх здебільшого як технічний термін, що узагальнює агротехнологічну сторону сільськогосподарської діяльності. Навіть стрімке розростання протягом останніх кількох років законодавства, що регулює ці відносини, не спровокувало ґрунтовний перегляд відповідних теоретико-методологічних підходів. Тим часом відбувається активне реформування вітчизняного ветеринарного, фітосанітарного та харчового законодавства на тлі відсутності розвиненої правової доктрини.

2. Право України, ЄС та СОТ використовують єдине поняття санітарного або фітосанітарного заходу, що сформульоване в Угоді СОТ про застосування СФЗ. Це визначення є системним і має дві складові: змістовно-цільову та формальну.

3. Юридична природа відносин застосування СФЗ є комплексною та має чотири невід'ємні складові: аграрно-правову, еколого-правову, адміністративно-правову та міжнародно-правову. Існує потреба у дослідженні цих правовідносин саме як єдиного комплексу, цілісної системи, що найбільш повно відображатиме їх об'єктивну сутність. Ця потреба посилюється тенденцією перманентного взаємопроникнення виокремлених складових. Такі процеси найбільш яскраво проявляються у взаємонаближенні аграрної та екологічної складової (екологізація аграрного виробництва), аграрної та міжнародної (новий етап розвитку вітчизняного аграрного права, продиктований потребами відповідності міжнародно-правовим зобов'язанням країни), екологічної та міжнародної (реалізація ідеї сталого розвитку в глобальному та національному масштабах) тощо. Незважаючи на те, що виокремлені складові представляють собою тісно взаємопов'язаний комплекс, можна встановити певну їх внутрішню ієрархію: 1) базовою є аграрно-правова складова відносин застосування СФЗ, оскільки ці правовідносини зароджуються саме внаслідок сільськогосподарської діяльності; 2) еколого-правова складова є вторинною, оскільки виникає внаслідок появи екологічних ризиків у процесі застосування СФЗ під час сільськогосподарської діяльності; 3) адміністративно-правова складова є третинною, оскільки її поява обумовлена необхідністю встановлення публічного управління цими процесами; 4) міжнародно-правова складова юридичної природи відносин застосування

СФЗ є наймолодшою та не могла б існувати без цілеспрямованих дій держави по набуттю міжнародних зобов'язань у цій сфері.

4. Виокремлено концептуально-правові підходи до визначення аграрно-правової складової природи відносин СФЗ: 1) *рамках виробничо-господарського підходу* відносини застосування СФЗ розглядаються як невід'ємна частина сільськогосподарського виробництва, і домінування такого підходу призвело до того, що ці правовідносини у вітчизняній доктрині не розглядалися як єдиний, органічно пов'язаний комплекс – їм традиційно відводилася допоміжна роль, що зумовлювало їх фрагментарне вивчення лише в контексті досліджень різних видів сільськогосподарської діяльності; 2) у межах *агропротекційного концептуального підходу* СФЗ сприймаються як засоби захисту національних виробників.

5. Розвиток законодавства України у сфері застосування СФЗ за період незалежності демонструє три основні етапи еволюції: 1) *етап формування (1991 – 2004)*, характерними особливостями якого були: а) прийняття основних законів у цій сфері у зворотному порядку – «від спеціального до загального»; б) «схематичність» законодавства першої хвилі (перших редакцій); в) залучення до міжнародно-правового регулювання; д) поява євроінтеграційного напрямку у формуванні законодавства; 2) *етап підготовки вступу України до СОТ та гармонізації із її вимогами у сфері СФЗ (2005 – 2013 роки)*, особливостями якого були: а) за цей період не було прийнято нових законів у сфері застосування СФЗ – натомість нормотворчі зусилля були спрямовані на зміну чинних на тоді законодавчих актів; б) запровадження до законодавства положень щодо використання на підприємствах системи забезпечення якості та безпечності НАССР; в) прийняття програмних документів; г) поступове посилення нормотворчих дій євроінтеграційного характеру; д) подальше долучення до міжнародно-правового регулювання; 3) *етап гармонізації із законодавством ЄС (2014 – до нині)* має власні характерні ознаки: а) планування нормотворчої діяльності відповідно до виконання Угоди про асоціацію; б) стрімке безсистемне збільшення нормативно-правової основи; в) нормотворчість підкорена законодавству ЄС; г) деталізація нормативних вимог, їх значна спеціалізація; д) реалізація вимог СОТ у сфері застосування СФЗ поєднана із необхідністю виконання умов Угоди про асоціацію.

6. У результаті виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань сформовано чотири системи правових норм, що регулюють СФЗ у сільському господарстві: 1) *національне право* (ця система є *реальним правом*); 2) *правовий інститут регулювання СФЗ у рамках права СОТ* (безпосередньо застосовується у міждержавних відносинах, а в інших відносинах – відіграє роль *ідеального права першого рівня*, тобто є взірцем для побудови національного права); 3) *правовий інститут регулювання СФЗ у рамках права ЄС* – не є частиною національної правової системи України, однак унаслідок підписання Угоди про асоціацію чітко окреслена частина норм законодавства ЄС має бути відображена

у вітчизняному законодавстві (*ідеальне право другого рівня*); 4) *приватноправові вимоги щодо застосування СФЗ* – вимоги конкретних вітчизняних та іноземних неурядових організацій, які встановлюють власні правила та стандарти у цій сфері, дотримання яких забезпечується не державним примусом, а ринковою владою цих суб'єктів.

7. Міжнародно-правові зобов'язання України у сфері реформування СФЗ (зокрема, зобов'язання за Угодою СОТ про застосування СФЗ та Угодою про асоціацію між Україною та ЄС) здійснюють різний вплив на вітчизняне законодавство: а) *за суб'єктним спрямуванням*: приведення законодавства України у відповідність з вимогами СОТ має на меті досягнення певних погоджених на міжнародному рівні показників, дотримання яких полегшує торговельні відносини із усіма країнами – учасниками СОТ, у той же час приведення законодавства України у певну відповідність до визначеного законодавства ЄС у сфері СФЗ приводить до полегшення торговельних відносин із обмеженим колом країн – учасниць СОТ (країн ЄС); б) *за політико-правовими наслідками*: членство в СОТ та виконання Угоди про застосування СФЗ дає Україні окреслені політико-правові переваги (права повноправного члена організації), тоді як посилене нормотворче та реформаційне навантаження, яке відчуває Україна в результаті виконання Угоди про асоціацію з ЄС у частині вимог до СФЗ, не виправдовується політико-правовими бонусами (Угодою не передбачається членства в ЄС, отримання допомоги аграріями України за європейськими програмами підтримки тощо); в) *за змістом та імперативністю реформування*: у рамках СОТ міжнародні стандарти, які є змістовним наповненням вимог СФЗ, зберігають юридично необов'язковий характер, у той час як Угодою про асоціацію чітко перераховано акти ЄС, положення яких мають бути запроваджені в українське законодавство в обов'язковому порядку. Фактична реалізація права України самостійно обрати форми впровадження в національне законодавство відповідних нормативно-правових актів ЄС з питань СФЗ суттєво обмежена: 1) відсутністю концептуального бачення такого наближення; 2) стислими графіками імплементації; 3) відсутністю адаптивних періодів.

8. Принципи правового регулювання застосування СФЗ за правом СОТ поділяються на дві нерівномірні групи: 1) принцип суверенітету (принцип самостійності); 2) антипротекційні принципи, спрямовані на єдину мету – обмеження суверенної свободи держави приймати рішення щодо СФЗ на своїй території або СФЗ щодо продукції, яка потрапляє (імпортується) на її територію. Система антипротекційних принципів права СОТ складається із: 1) базової компоненти (принцип недискримінації); 2) режимної компоненти (принципи національного режиму та режиму найбільшого сприяння); 3) інформаційної компоненти (принцип транспарентності); 4) змістовної компоненти (принципи наукової обґрунтованості та гармонізації).

9. Сучасними доктриною, законодавством, міжнародним правом не вирішено питання щодо виключності публічно-правового впливу на відносини застосування СФЗ у сільському господарстві. Спостерігається тенденція до значного послаблення національного та міжнародно-правового впливу на відносини застосування СФЗ у зв'язку з неконтрольованою діяльністю неурядових організацій. Особливості впливу неурядових організацій на відносини застосування СФЗ втілюються у трьох групах проблем: а) *проблеми впливу* (надання таким організаціям доступу до процесу прийняття рішень у рамках СОТ); б) *проблема правосуддя* (надання неурядовим організаціям права звернення до органу вирішення спорів у рамках СОТ); в) *проблема стандартів* (встановлення приватних стандартів, відмінних або жорсткіших за міжнародні чи національні). Активна діяльність неурядових організацій у сфері застосування СФЗ ілюструє зміну підходів до розуміння продовольчих проблем: від простої торгівлі та споживання за найнижчими цінами – до екологічно свідомого споживання. У результаті відбувається потужний розвиток вимог приватноправового характеру, і вони здійснюють безпосередній вплив на фактичні аграрні відносини, але не перебувають під жорстким обмежуючим впливом міжнародного та національного права.

10. Синергетична дія виявлених тенденцій системи вирішення спорів СОТ (криза еволюції, політизація, зростання ролі наукового підходу) вплине на відносини застосування СФЗ. По-перше, сфера СФЗ має потужний потенціал побудови нетарифних бар'єрів, що підтверджується кількістю відповідних спорів за час існування СОТ. Новітні нетарифні бар'єри у вигляді СФЗ матимуть «зелений» та кліматоохоронний характер. По-друге, ослаблення системи вирішення спорів СОТ потягне ослаблення позицій супутніх організацій в орбіті СОТ (МКЗР, ВООЗТ, Комісія Кодекс Аліментаріус), оскільки їх рекомендації користувалися, передусім, авторитетним захистом СОТ. По-третє, проблеми, які зараз переживає система вирішення спорів СОТ, мають ретроградний характер, а саме: за фактичної відсутності Апеляційного органу, який кристалізував більш-менш одноманітну юридичну практику, СОТ повертається до епохи дипломатичного врегулювання суперечок. Це негативно відобразиться на спорах щодо застосування СФЗ – оскільки їх справедливе вирішення вимагає опори на наукові знання, а не на дипломатичні угоди.

11. Система вирішення суперечок, яка передбачається в Угоді по асоціацію між Україною та ЄС, має багато *схожих рис* із аналогічною системою СОТ, а саме щодо: 1) обов'язкового консультативного етапу; 2) утворення та мандату арбітражної групи; 3) підготовки попереднього звіту; 4) прискорення процедур розгляду спору у випадку наявності швидкопсувних продуктів; 5) виконання рішення арбітражної групи. *Відмінності* між правовими механізмами вирішення спорів у рамках СОТ та Угоди про асоціацію з ЄС полягають у такому: 1) значно більш розширений статус арбітражної групи порівняно із групою експертів СОТ; 2) відсутність можливості апеляційного оскарження постанови арбітражної

групи за Угодою про асоціацію; 3) специфічні зобов'язання арбітражної групи щодо звернення до Суду ЄС у випадках необхідності тлумачення права ЄС.

12. Використовуючи умовний поділ правового режиму фітосанітарної безпеки на пасивний та активний, можна дійти деяких висновків. Передусім, про загальну схожість активного (карантинного) режиму, спрямованого на знищення, локалізацію, контроль шкідливих організмів, в Україні та ЄС. У пасивному режимі фітосанітарної безпеки в цих країнах існують глибші відмінності. По-перше, значно відрізняється функціональна роль державних органів фітосанітарного контролю: для України характерною є значна питома вага форм безпосереднього фітосанітарного контролю, тоді як в ЄС ця функціональна частина повноважень державних органів поділена із операторами ринку. По-друге, в ЄС фітосанітарний контроль побудовано на концептуальній ідеї простежуваності рослинницької продукції, у той час як в Україні – на її безпосередній перевірці. У результаті відмінності у підходах виникає різний ефект: в ЄС практично увесь обіг рослин та рослинницької продукції охоплено системою контролю, тоді як в Україні контролюється лише частина подібних операцій.

13. Правові особливості фітосанітарної паспортизації в ЄС полягають у формуванні двоступеневої системи фітосанітарного контролю: безпосередні оператори ринку рослинницької продукції, видаючи фітосанітарні паспорти, беруть на себе відповідальність, підтверджуючи задовільний фітосанітарний стан продукції, що пройшла через них (або вироблена ними, або розфасована, або реалізована тощо), а органи публічної влади слідкують за тим, чи здатні такі суб'єкти належним чином виконувати відповідні свої обов'язки. Такий концептуальний підхід до організації фітосанітарного контролю переслідує одразу кілька важливих цілей: 1) уникнення тотального контролю з боку органів влади за усіма операціями із рослинницькою продукцією в ЄС: кожному оператору надається можливість здійснювати свій власний контроль та нести за нього відповідальність; 2) мінімізація адміністративного тягаря для торгівлі; 3) поєднання виконання карантинних завдань із забезпеченням простежуваності.

14. Правове регулювання застосування засобів захисту рослин демонструє кілька характерних тенденцій, які слід враховувати для подальшого концептуального удосконалення вітчизняного законодавства. Мова йде про такі тенденції як: 1) посилення еколого-правових обмежень у сфері застосування засобів захисту рослин в ЄС; 2) казуальний пріоритет захисту життя та здоров'я тварин перед захистом здоров'я людини; 3) активізація стандартизаційних процесів на міжнародному рівні; 4) наростання в українському правовому полі протиріч, які вимагають свого вирішення: а) *імплементаційних* (наближення вітчизняного законодавства до європейського викриває багато больових точок, і це стримує виконання взятих зобов'язань; б) *внутрішніх* (відсутність єдиного бачення розвитку вітчизняного агробізнесу в умовах екологізації); в) *стратегічних* (зниження застосування засобів захисту рослин викличе

зниження продуктивності сільського господарства, а значить вимагатиме превентивної системної підтримки).

15. Проблеми сучасного етапу розвитку фітосанітарного законодавства України яскраво проявляються у системі «імплементация – екологізація – державна підтримка». Слід констатувати, що протягом кількох років законодавство України у сфері захисту рослин поступово адаптується до вимог європейського. Однак простежується тенденція до гальмування наближення у тих напрямках, які мають найбільш сильні економічні наслідки для вітчизняного агробізнесу. Основною причиною визначено відсутність цілеспрямованої та системної підготовки законодавства до відповідних змін. По-перше, не забезпечується адаптивна підтримка суб'єктів рослинництва до нових вимог. По-друге, не впроваджуються правові механізми добровільної екологізації. По-третє, не впроваджуються державні програми системної дії у сфері захисту рослин. По-четверте, простежується тенденція до посилення позаімплементацийного впливу законодавства ЄС на аграрні відносини в Україні.

Перебуваючи під сильним тягарем імплементацийних зобов'язань та позаімплементацийного впливу у сфері фітосанітарної безпеки, Україна має скористатися усіма доступними легальними можливостями, які пропонує право СОТ, зокрема, щодо необмеженої державної підтримки, яку можна надавати сільському господарству у напрямі боротьби зі шкідливими організмами. Окреслена проблематика може бути вирішена за допомогою виведення концептуальної ідеї інтегрованого захисту рослин на новий рівень правового розвитку та законодавчого втілення.

16. На тлі неухильного підвищення стандартів ведення тваринництва посилюються ветеринарно-санітарні вимоги у цій сфері. Найголовнішими методологічними підвалинами такої законодавчої тенденції є: 1) активний розвиток у багатьох правових системах світу концепції добробуту тварин; 2) формування фауністичного права у правовій системі України, яке побічно впливає на становлення в Україні законодавства про добробут тварин з огляду на спільні цінності (цінність життя та гуманне ставлення до живої природи); 3) посилення вимог до ветеринарної безпеки. У результаті синергетичної дії відповідних процесів формується загальна тенденція до зміни парадигми правового забезпечення відносин людей і сільськогосподарських тварин. Це має безпосередній та найбільш помітний прояв саме в своїй інструментальній частині – трансформації законодавства щодо ветеринарно-санітарних заходів.

17. Традиційне ветеринарне законодавство України наразі перебуває на етапі еволюційного перетворення в законодавство щодо добробуту тварин. Основна сутність трансформації полягає у зміні методологічного підходу: якщо ветеринарне законодавство регулювало відповідні аграрні відносини з позицій *антропоцентризму* (передусім з метою захисту інтересів людини), то правовий інститут добробуту тварин – з позицій *анімоцентризму* (першочергово зосереджує увагу на гуманному відношенні до тварин). Концептуально ідея

правового забезпечення добробуту тварин має три основні рівні: економічний, екологічний та етичний. Становленню в Україні правового забезпечення добробуту тварин сприяє специфічний фактор – *імплементаційні зобов'язання*. Проте якісна трансформація методологічних підходів неможлива виключно у законодавчому вимірі – вони мають відбуватися перш за все у суспільній свідомості, що підтверджує європейський та світовий досвід.

18. Оскільки безпека харчової продукції безпосередньо залежить від СФЗ, саме ці заходи стануть у найближчому майбутньому точкою змін у глобальному, регіональному та національному масштабах. По-перше, очікуються тектонічні екологізаційні зміни по виробничій (сільськогосподарській) частині агропродовольчих ланцюгів, що знайдуть своє відображення у правових основах застосування СФЗ у рослинництві, тваринництві і рибництві. По-друге, у сфері міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та продовольством можна очікувати появу нетарифних бар'єрів нового покоління, які втілюватимуться у «кліматично обґрунтованих» СФЗ. Політика «зеленого протекціонізму» стрімко еволюціонує та виходить на якісно новий рівень у зв'язку з появою концепції Green Deal та проголошенням розвиненими державами кліматичних амбіцій.

19. Домінуюче правове регулювання у сфері СФЗ змінювалося: розрізнені національні правила із появою ГАТТ/СОТ поступово були замінені уніфікованим міжнародним регулюванням з опорою на рекомендовані міжнародні стандарти. На тлі стагнації СОТ та кризових явищ глобалізованого світу наразі відбувається зворотній процес: уніфікація поступається зростаючій диференціації правового регулювання на рівні держав, регіональних блоків та неурядових організацій. Оголосивши свій екологізаційний стратегічний план – Green Deal в його частині, що стосується сільського господарства та продовольства, ЄС підтверджує посилення агропротекційних методологічних підходів, обрання антиглобалістського вектору аграрної політики, планування докорінного перегляду стандартів ведення сільського господарства. Концептуально Україна хронічно запізнюється на один крок. Якщо раніше, перебуваючи на етапі становлення власного національного законодавства у сфері СФЗ, Україна не відповідала актуальним на той час уніфікаційним тенденціям, то сьогодні наша держава прагне до уніфікації свого законодавства у світі, який охоплений зворотними тенденціями – регіоналізацією та піднесенням протекціонізму.

20. Аналіз перспектив розвитку законодавства України у сфері СФЗ дає підстави висунути три найбільш вірогідні концептуальні шляхи. Перший шлях – *СОТ-орієнтований*, тобто спрямований на максимальну інтернаціональну уніфікацію вимог у сфері застосування СФЗ. Такий шлях має як позитивні риси (спрощення торгівлі, побудова законодавства за міжнародними стандартами), так і негативні (домінування інтересів розвинених держав). Другий шлях – *ЄС-орієнтований*, тобто спрямований на максимальне наближення до законодавства ЄС у сфері СФЗ. Серед позитивних рис такого шляху можна

вказати на постійний правовий прогрес і екологізацію сільськогосподарської діяльності. Негативними проявами євроінтеграційного шляху розвитку законодавства у сфері СФЗ можна вказати: а) поспішне копіювання правових підходів та принципів без врахування еволюційних розривів, б) відсутність належних адаптивних періодів, в) ігнорування національних особливостей та проблем, г) відмова від суттєвої частини правового суверенітету у цій сфері. Третій шлях – *національно-орієнтований*, тобто обрання національних інтересів України, та інтересів її населення – в якості орієнтирів та мірил для побудови вітчизняного законодавства у сфері СФЗ. Виходячи з цих методологічних позицій, будь-яке реформування законодавства (наближення, адаптація, гармонізація тощо) має відбуватися лише у тих напрямках, темпах та в тому обсязі, які відповідають національним інтересам України – тобто передусім, відповідають потребам розвитку сучасної економіки, супроводжуються необхідними перехідними періодами та адекватними протекційними механізмами, спрямовуються на сталий розвиток. До правового інструментарію національно-орієнтованого підходу входить не сліпе копіювання текстів іноземних правових актів, а запозичення *принципів та методологічних підходів*, які дозволили досягнути бажаного рівня розвитку. Метою має стати не якнайшвидше прийняття однакових із європейськими норм – метою має бути використання подібних підходів до регулювання сфери СФЗ, зокрема наступних: а) створення «*протекційної подушки*» (будь-які імперативні вимоги щодо СФЗ супроводжуються протекційними механізмами – адаптивними періодами, економіко-правовим стимулюванням); б) *відповідальність держави за власну нормотворчість* (постійний моніторинг правових механізмів на предмет їх ефективності та відповідності фактичним суспільним відносинам і сучасним науковим знанням); в) *визначення готовності суспільства та бізнесу до законодавчих змін*. Імплементация норм іноземного права має половинчастий (а іноді навіть відверто негативний) ефект, якщо проігноровано головне – використання тих правових інструментів, які забезпечили необхідну дієвість імплементованих правових механізмів, утворили сприятливі умови їх виконання.

21. Національно-орієнтований шлях розвитку законодавства у сфері застосування СФЗ не передбачає правової ізоляції. Навпаки, глобалізаційні перетворення призводять до того, що регулювання санітарних та фітосанітарних питань не може обмежуватися лише національним рівнем – з'явилася чітка потреба у розробці якомога більш уніфікованого регулювання цих питань зі збереженням можливості корегування базових правил з огляду на місцеві особливості. Потреба в уніфікації обумовлюється кількома головними факторами: а) *екологічним* (захист життя і здоров'я рослин, тварин і людей від ризиків санітарного та фітосанітарного характеру має транснаціональне значення); б) *економічним* (суттєве спрощення міжнародної торгівлі); в) *соціальним* (вирівнювання показників безпечності продуктів харчування та якості навколишнього природного середовища). Важливо зберігати правильне

співідношення мети і способів її досягнення, а саме: уніфікаційні процеси мають бути ідентифіковані не як самоціль, а як одне з дієвих знарядь задоволення національних інтересів України у сфері сталого розвитку сільського господарства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографія

1. Карпінська Н. В. Застосування санітарних та фітосанітарних заходів: проблеми правового забезпечення у контексті вимог СОТ та ЄС: монографія. Луцьк, СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2021. 532 с.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Карпінська Н. Санітарні та фітосанітарні заходи у контексті вимог Світової організації торгівлі та Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*. 2018. № 2 (12). С. 85 – 90.

3. Духневич А., Карпінська Н. Інституційне та законодавче забезпечення реалізації вимог ЄС у сфері санітарних та фітосанітарних заходів в Україні. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 2 (14). С. 66 – 71.

4. Карпінська Наталія Володимирівна. Застосування санітарних та фітосанітарних заходів в Україні у світлі міжнародних стандартів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Юридичні науки. 2020. № 11 (33). Том 1. С. 82 – 88.

5. Карпінська Наталія Володимирівна. Принцип самостійності (принцип суверенітету) та антипротекціоністські принципи у сфері застосування санітарних та фітосанітарних заходів за правом СОТ. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Юридичні науки. 2020. № 12 (34). Т. 1. С. 39 – 47.

6. Карпінська Н. В. Специфіка розвитку законодавства на етапі підготовки до вступу України до СОТ та гармонізації з її вимогами у сфері застосування санітарних та фітосанітарних заходів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2020. Вип. 45. С. 102 – 106.

7. Карпінська Н. В. Періодизація розвитку законодавства щодо регулювання санітарних та фітосанітарних заходів в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2020. Вип. 46. С. 153 – 158.

8. Наталія Карпінська. Правові особливості розвитку законодавства України про санітарні та фітосанітарні заходи на етапі гармонізації із законодавством ЄС. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 115 – 120.

9. Карпінська Н. Юридична природа відносин застосування санітарних та фітосанітарних заходів: теоретико-методологічний підхід. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 4. С. 381 – 388.

10. Карпінська Н. В. Інституційно-функціональне забезпечення застосування санітарних та фітосанітарних заходів у світлі вимог СОТ та ЄС. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 1 (14). С. 85 – 92.

11. Наталія Карпінська. Принцип наукового обґрунтування в разі застосування санітарних і фітосанітарних заходів: вимоги СОТ та ЄС. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 100 – 107.

12. Карпінська Н. В. Принципи застосування санітарних та фітосанітарних заходів: вимоги СОТ та ЄС. *Європейські перспективи*. 2021. № 1. С. 145 – 154.

13. Карпінська Н. В. Особливості впливу неурядових організацій на відносини застосування санітарних та фітосанітарних заходів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Вип. 63. С. 199 – 204.

Статті у закордонних наукових юридичних виданнях

14. Nataliia Karpinska. Вирішення спорів з питань застосування санітарних та фітосанітарних заходів за правом СОТ. *KELM. Knowledge, Education, Law, Management*. 2018. № 3 (23). S. 219 – 231.

15. Karpínska Natalia. Relacje stosowania środków weterynaryjnosanitarnych w utrzymaniu zwierząt gospodarskich (Відносини застосування ветеринарно-санітарних заходів щодо утримання сільськогосподарських тварин). *AREA NAUKI (kwartalne, międzynarodowe czasopismo naukowe)*. Lublin. 2018. S. 120 – 132.

16. Nataliia Karpinska. Правовідносини застосування санітарних і фітосанітарних заходів: еколого-правова складова юридичної природи. *KELM. Knowledge, Education, Law, Management*. 2019. № 2 (26). S. 219 – 328.

17. Karpínska Natalia. Prawne aspekty rozstrzygania sporów z zakresu stosowania środków sanitarnych i fitosanitarnych przez organy WTO (Процедурно-правові аспекти вирішення суперечок у сфері застосування санітарних та фітосанітарних заходів органами СОТ). *AREA NAUKI (kwartalne, międzynarodowe czasopismo naukowe)*. Lublin. 2019. S. 104 – 114.

18. Наталія Карпінська. Особливості розвитку законодавства про санітарні та фітосанітарні заходи на етапі його формування (1991 – 2004). *AREA NAUKI (kwartalne, międzynarodowe czasopismo naukowe)*. Lublin. № 1 (7). 2020. S. 33 – 42.

19. Andrii V. Dukhnevych, Nataliia V. Karpinska, Iryna V. Novosad. Phytosanitary Examination: Ukraine Experience and International Standards. *Medico-Legal Update. An International Journal*. Volume 20. Number 4. October-December. 2020. P. 1853 – 1858.

20. Nataliia Karpinska. Аграрно-правова природа відносин застосування санітарних та фітосанітарних заходів (СФЗ). *European Political and Law Discourse*. 2020. Volume 7. Issue 6. P. 167 – 173.

21. Nataliia Karpinska. The role of non-government organizations in the legal regulation of the sanitary and phytosanitary measures application. *Visegrad journal on human rights*. 2021. № 1. P. 167 – 171.

22. Наталія Карпінська. Інституційно-функціональне забезпечення застосування санітарних та фітосанітарних заходів в Україні. *European Political and Law Discourse*. 2021. Volume 8. Issue 1. P. 226 – 236.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

23. Духневич А. В., Карпінська Н. В. До питання юридичної природи Угоди про сільське господарство СОТ в системі аграрного законодавства України. *Еволюція правового регулювання аграрних, земельних та екологічних відносин*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 90-річчю від дня народження Ніни Іванівни Титової (Львів, 18 листопада 2016 року). Львів, 2016. С. 234 – 236.

24. Карпінська Н. В. Розгляд суперечок із питань реалізації Угоди про сільське господарство СОТ. *Актуальні проблеми юридичної науки*: збірник тез Міжнар. наук. конф., «П'ятнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 21 – 22 жовтня 2016 року). Частина друга. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 25 – 27.

25. Карпінська Н. Організаційно-правове забезпечення застосування фітосанітарних заходів в Україні. *Теоретичні та практичні аспекти реалізації екологічного, земельного, аграрного права в умовах сталого розвитку України* матеріали круглого столу (Харків, 2 грудня 2016 року). Харків, 2016. С. 112 – 115.

26. Карпінська Н. В., Духневич А. В. Правова природа багатосторонніх угод Світової організації торгівлі у аграрному законодавстві України. *Від правової охорони природи Української РСР до екологічного права України*: Збірник тез всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті доктора юридичних наук, професора Василя Лук'яновича Мунтяна з нагоди 95-річчя від Дня народження. (Київ, 26 травня 2017 року). Київ, 2017. С. 113 – 116.

27. Карпінська Наталія Володимирівна. Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарського товару у контексті вимог СОТ. *Правові проблеми державно-приватного партнерства в умовах євроінтеграції* збірник матеріалів Міжнародного Конгресу (Одеса, 2 – 4 червня 2017 року). Одеса, 2017. С. 149 – 151.

28. Карпінська Н. В. Інтеграція екологічної політики України в контексті вимог Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. *Реалізація норм екологічного, земельного та аграрного права в умовах реформування правової системи України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 8 – 10 вересня 2017 року). Івано-Франківськ, 2017. С. 58 – 60.

29. Карпінська Н. В. Інтеграція екологічної політики України в контексті вимог Європейського Союзу. *Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного, земельного й аграрного права в умовах євроінтеграції*: матеріали круглого столу (Харків, 8 грудня 2017 року). Харків, 2017. С. 152 – 155.

30. Карпінська Наталія Володимирівна. *Екологізація сільськогосподарства в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Третє зібрання фахівців споріднених кафедр щодо обговорення стратегії еволюції аграрних, земельних, екологічних та природо ресурсних правовідносин

у контексті інтеграційного розвитку України» (Одеса, 7 – 10 червня 2018 року). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 150 – 153.

31. Карпінська Н. В Санітарні та фітосанітарні заходи у контексті вимог СОТ та ЄС. *Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез міжнар. наук. конф. «Сімнадцяті осінні юридичні читання»* (Хмельницький, 19 – 20 жовтня 2018 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 183 – 185.

32. Карпінська Н. В. Особливості застосування санітарних та фітосанітарних заходів СОТ. *Сучасний стан та перспективи розвитку земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права: теорія та практика: матеріали наук.-практ. конф.* (Харків, 7 грудня 2018 року). Харків, 2018. С. 35 – 37.

33. Карпінська Н. Безпечність сільськогосподарської продукції: вимоги ЄС у сфері санітарних та фітосанітарних заходів. *Еколого-правовий статус людини і громадянина: ретроспективний та перспективний погляд: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 31 травня 2019 року). Київ, 2019. С. 279 – 283.

34. Карпінська Н. В. Правова регламентація санітарних і фітосанітарних заходів в Україні у світлі вимог ЄС. *Особливості правового регулювання екологічних, земельних, аграрних, природоресурсних відносин в умовах глобалізації: зб. матеріалів наук.-практ. конф.* (м. Івано-Франківськ – м. Яремче, 20 – 22 вересня 2019 р.). Івано-Франківськ, 2019. С. 165 – 168.

35. Карпінська Н. В. Співвідношення санітарних і фітосанітарних заходів із технічними регламентами, стандартами та процедурами оцінки відповідності згідно вимог СОТ. *Четверте зібрання фахівців споріднених кафедр «Забезпечення прав в аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносинах»: матер. зібрання* (м. Одеса, 6-9 червня 2019 року) / відп. ред. д.ю.н., доц. Т. Є. Харитонова, к.ю.н., доц. Х. А. Григор'єва. Одеса: Гельветика, 2019. С. 125 – 127.

36. Карпінська Н. В. Реалізація Угоди про застосування санітарних і фітосанітарних заходів в Україні. *Збірник матеріалів XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання реформування правової системи»*. м. Луцьк, 14 – 15 червня 2019 р. С. 172 – 173

37. Карпінська Н. В. Право на продовольчу безпеку крізь призму застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини: збірник матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф.* (Луцьк, 11 грудня 2020 р.) Електронне видання на CD-ROM. С. 39 – 41.

Статті, які додатково відображають результати дослідження

38. Karina O. Utenkova, Andrii V. Dukhnevych, Nataliia V. Karpinska, Liudmila M. Berezina, Bohdan V. Bratanov. Economic Security of the Agrarian Sector

in the Context of the Global Sustainable Development Goals. *International Journal of Economics and Business Administration*. 2020. Volume VIII. Special issue 1. P. 284 – 298.

39. Yevhen O. Romanenko, Viktoriia O. Boiko, Serhii M. Shevchuk, Valentyna V. Barabanova Nataliia V. Karpinska Rural Development by stimulating agro-tourism activities. *International Journal of Management (IJM)*. 2020. Volume 11. Issue 4. P. 605 – 613. *Scopus Indexed*.

40. Iaroslav Petrunenko, Andrii V. Dukhnevych, Serhii O. Kliutsa, Nataliia Karpinska, Olesia Demianyshyna. Growth of agro-industrial complex in modern economic conditions. *Revista San Gregorio*. 2020. Núm. 42. Special Edition-2020. Pages 131 – 144. *Web of Science Core Collection*.

АНОТАЦІЯ

Карпінська Н. В. Концептуально-правові засади застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві України в контексті вимог СОТ та ЄС. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021.

Дисертацію присвячено комплексному та всебічному дослідженню концептуально-правових засад застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві в Україні в контексті вимог СОТ та ЄС. Робота містить теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми у сфері формування концептуального бачення правового регулювання відносин застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві з огляду на міжнародно-правові зобов'язання України.

Досліджуються питання юридичної природи відносин застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві, визначаються етапи розвитку законодавства у цій сфері. Аналізуються методологічні проблеми застосування в Україні вимог СОТ та ЄС, а також принципи застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві за правом СОТ та ЄС.

Приділено значну увагу інституційно-функціональному забезпеченню застосування санітарних та фітосанітарних заходів у сільському господарстві у контексті правових вимог СОТ та ЄС. Досліджено концептуальні основи правового регулювання застосування санітарних та фітосанітарних заходів у рослинництві, тваринництві та при виробництві харчових продуктів.

Ключові слова: санітарні та фітосанітарні заходи, сільське господарство, право СОТ, право ЄС, аграрне право.

АННОТАЦИЯ

Карпинская Н. В. Концептуально-правовые основы применения санитарных и фитосанитарных мер в сельском хозяйстве Украины в контексте требований ВТО и ЕС. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.06 – земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсовое право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2021.

Диссертация посвящена комплексному и всестороннему исследованию концептуально-правовых основ применения санитарных и фитосанитарных мер в сельском хозяйстве в Украине в контексте требований ВТО и ЕС. Работа содержит теоретическое обобщение и новое решение научной проблемы в сфере формирования концептуального видения правового регулирования отношений применения санитарных и фитосанитарных мер в сельском хозяйстве с учетом международно-правовых обязательств Украины. Исследуются вопросы юридической природы отношений применения санитарных и фитосанитарных мер в сельском хозяйстве, определяются этапы развития законодательства в этой сфере. Анализируются методологические проблемы применения в Украине требований ВТО и ЕС, а также принципы применения санитарных и фитосанитарных мер в сельском хозяйстве по праву ВТО и ЕС.

Уделено значительное внимание институционально-функциональной обеспечению применения санитарных и фитосанитарных мер в сельском хозяйстве в контексте правовых требований ВТО и ЕС. Исследованы концептуальные основы правового регулирования применения санитарных и фитосанитарных мер в растениеводстве, животноводстве и при производстве пищевых продуктов.

Ключевые слова: санитарные и фитосанитарные меры, сельское хозяйство, право ВТО, право ЕС, аграрное право.

SUMMARY

Karpinska N. V. Conceptual and legal bases of application of sanitary and phytosanitary measures in agriculture of Ukraine in the context of WTO and EU requirements. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of legal sciences on a specialty 12.00.06 – the land law; agrarian law; environmental law; natural resource law. – National University "Odessa Law Academy", Odessa, 2021.

The dissertation is devoted to a complex and comprehensive study of the conceptual and legal framework for the application of sanitary and phytosanitary measures in agriculture in Ukraine in the context of WTO and EU requirements. The work contains a theoretical generalization and a new solution to the scientific problem in the field of forming a conceptual vision of the legal regulation of the application of sanitary and phytosanitary measures in agriculture in view of Ukraine's international legal obligations.

The issues of legal nature of relations of application of sanitary and phytosanitary measures in agriculture are investigated, stages of development of the legislation in this sphere are defined. The methodological problems of application of WTO and EU

requirements in Ukraine, as well as the principles of application of sanitary and phytosanitary measures in agriculture under WTO and EU law are analyzed.

The author identifies and characterizes the periods of development of agricultural legislation: 1) the stage of formation (1991 – 2004), the characteristic features of which were: a) development of basic laws in reverse order – «from special to general»; b) »schematism« of the first editions of laws; c) involvement in international legal regulation; d) the emergence of European integration; 2) stage of preparation of Ukraine's accession to the WTO and harmonization with its requirements in the field of sanitary and phytosanitary measures application (2005 – 2013), the main features of which were: a) active reform of laws; b) introduction into the legislation of provisions on the use of the HACCP system; c) adoption of program documents; d) strengthening of normative actions of European integration character; e) further involvement in international legal regulation; 3) the stage of harmonization with the EU legislation (2014 – hitherto) has the following characteristics: a) planning of rule-making activities in accordance with the implementation of the Association Agreement; b) a rapid unsystematic increase in the regulatory framework; c) rule-making is subject to EU legislation; d) detailing of regulatory requirements, their significant specialization; e) implementation of WTO requirements in the field of SPS application is combined with the need to comply with the terms of the Association Agreement.

Considerable attention is paid to the institutional and functional support of the application of sanitary and phytosanitary measures in agriculture in the context of the legal requirements of the WTO and the EU. The conceptual bases of legal regulation of application of sanitary and phytosanitary measures in plant growing, animal husbandry and in food production are investigated.

The author argues that under the influence of globalization and European integration processes, as well as due to the strengthening of environmental trends, modern Ukrainian legislation in the field of SPF is actively transformed, combining three legal entities: phytosanitary legislation, animal welfare legislation and food legislation.

The author substantiates three conceptual ways of development of Ukrainian legislation in the field of SPS: 1) WTO-oriented, is aimed at maximum international unification of legal requirements (positive features: trade facilitation, construction of legislation according to international standards; negative features: dominance of developed countries); 2) EU-oriented, is aimed at maximum approximation to EU legislation (positive features: constant legal progress and greening of agricultural activities; negative features: a) ignoring legal evolutionary gaps, b) lack of appropriate adaptive periods, c) ignoring national characteristics and problems, d) waiver of a significant part of legal sovereignty in this area); 3) national-oriented, is the choice of national interests of Ukraine and the interests of its population – as guidelines and benchmarks for the construction of domestic legislation (positive features: a) directions, pace and scope of reforming legislation meet the level of development and strategic goals of agriculture in Ukraine; b) approximation of legislation to foreign models is primarily through the prism of the use of principles and methodological approaches, rather than through mechanical copying of foreign law; negative – lack of conceptual vision)

Key words: sanitary and phytosanitary measures, agriculture, WTO law, EU law, agrarian law.

Підписано до друку 15.08.2021 р. Формат 60х84 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Обсяг 1,9 ум. друк. арк. 1,9 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 91. Виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).